

seoska omladina i kultura

milan tripković

Prilikom razmatranja odnosa seoske omladine i kulture, valjalo bi početi od problematizovanja samih pojmova i postaviti barem dva načelna pitanja: (1) Postoji li i, ako postoji, u kom smislu, omladina uopšte, seoska posebno; (2) Šta se podrazumeva pod omladinskom (pod)kulturom i postoji li (pod)kultura seoske omladine?

Sama činjenica da se omladina definiše pre svega kao statističko-dobna skupina ukazuje na složenost prvog pitanja, budući da je to određenje, uprkos svoje prividne egzaktnosti, nedovoljno precizno, a u teorijskom pogledu nedovoljno relevantno.

Kako se omladina nalazi u pripremljenoj fazi za aktivno i potpuno učešće u društvenom životu, koja u nekim društvima, kao što je poslednjih dvadesetak godina i naše, može, na žalost, potrajati, njena osobenost teško da može biti iskazana preko nekih opštih i univerzalnih kriterijuma i pokazatelja. To je, dakle, specifična biološko-socijalna skupina, sa značajnim obeležjima privremenosti, prolaznosti, previranja, marginalnosti. Upravo je ta promenljivost jedno od njenih najupadljivijih obeležja.

Omladina nije — bilo socijalno ili po nekom drugom osnovu — homogena skupina, mada ima nekih zajedničkih pretpostavki njenog »društvenog bića«. Ona se diferencira slojno, teritorijalno, etnički, kulturno, itd., a u našim uslovima veliki značaj ima i osa podele zaposleni-nezaposleni, pogotovo kad se ukrsti sa nekim prethodnim linijama i kanalima razdeobe.

Stoga, iako se o mladima danas dosta, i raznim povodima, govori i piše, izgleda da se to ne čini uvek i na pravi način, već više na osnovu slobodnih procena, subjektivnih očekivanja i ličnih projekcija i želja, ili kolektivnih zabluda i ideoloških stereotipa — bilo »pozitivnih« ili »negativnih«.

Postoje, na primer, duboko ukorenjene zablude o omladini kao »prirodno« progresivnoj socijalnoj skupini, bezrezervno i unapred okrenutoj »boljoj« budućnosti. Takvo, često dobromamerno, uverenje može biti skoro podjednako štetno i na podjednak način (zlo)upotrebljeno kao i ono koje se inspiriše konzervativnim predrasudama o omladini kao nepouzdanju skupini »dokolčičara« i »buntovnika bez razloga«.

Tom prilikom se — iz ideoloških, prosvetiteljsko-pedagoških ili nekih drugih razloga — ne samo proiciraju vlastita očekivanja, zablude, strahovi i dileme, već se i zanemaruje da omladina nije homogena skupina, te da svako izricanje generalnih sudova i ocena može unapred računati na površnost, jednostranost i pogrešnost. Osim toga, zaboravlja se da je omladina sva u previranju i da je ona veoma podložna spoljnim uticajima, koji mogu biti, a često i jesu, veoma raznovrsni i međusobno nesaglasni (čega ona, naravno, ne mora biti svesna i prepoznavati ih kao takve), te da od mnogih društvenih i individualnih okolnosti zavisi da li će omladina, od potencijalno progresivne društvene snage, to postati i stvarno.

Omladina, dakle, jeste, u celini gledano, zainteresovana za promene, jer to odgovara njenim potrebama i interesima, proizašlim iz njenog (uglavnom nepovoljnog) društvenog položaja, ali, s jedne strane, za te promene su nejednako zainteresovane pojedine kategorije omladine (pri čemu nije zanemarljiv uticaj i čitavog niza individualnih motiva i situacije); a, s druge, karakter tih zahteva za promenom može biti inspirisan i voden različitim vrednosnim orijentacijama i aspiracijama.

Poznato je da u skoro svim društvima omladina zauzima inferiorn položaj, odnosno da se ona, uvek iznova, mora dokazivati i osvajati socijalni prostor, kako individualno tako i kolektivno (generacijski), počev od vlastite porodice, preko škole, od preduzeća i političkih institucija. Sticajem raznih okolnosti, u koje se ovdje ne može ulaziti, naše društvo je takođe u mnogim aspektima otisnulo omladinu na margine društvenog života, što se naročito pokazuje kroz velike teškoće oko njenog zapošljavanja i, s tim povezano, kroz produženo školovanje i produženu zavisnost od roditelja.

U nas se, kako je to već primećeno, javlja fenomen tzv. »produžene mladosti«, koji bitno određuje mogućnosti, potrebe i interese značajnog dela naše omladine. Uz to, od naše omladine se, uprkos ideološkim zaklinjanjima i kvazi-demokratskim fasadama, pre i češće traže poslušnost i konformizam, nego što se podstiču kritičnost i nemirenje sa postojećim kao jedino mogućim. Na toj osnovi širi se osećanje beskorisnosti, suvišnosti i uzaludnosti svakog ozbiljnijeg napora, kako za promenu vlastitog položaja tako i za promenu opšte situacije u društvu, a to veoma snažno oblikuje i omladinsku (pod)kulturu.

Bez čvršće ekonomske i socijalne podrške svojim težnjama za osamostalivanjem i preuzimanjem obaveza i odgovornosti u društvu, naša omladina, u većini, ostaje da »visi« u praznom prostoru, zarobljena sferom dokolice i zabave, okrenuta parazitskom načinu života i prepuštena čudima masovne kulture.

Osim toga, traženje »veza« i drugih prečica i olakšica za uključivanje u aktivni socijalni život i socijalno napredovanje ozbiljno nagrizava i mladima svojstveni sindrom moralne čistote, jednakosti, pravde i pravičnosti. Dodamo li tome njenu značajnu klasno-socijalnu, regionalnu, etničku, kulturnu, rezidencijalnu, obrazovnu, profesionalnu, itd. nehomogenost i podvojenost, ako ne i pocepanost, onda dobijamo mnoge bitne elemente za identifikaciju njenog društvenog bića, čija je jedna od najupadljivijih odrednica upravo specifična (pod)kultura ili (pod)kultu-

Omladina je, dakle, u nas iz generacije u generaciju biološki sve zrelija, a socijalno sve potisnutija i inferiornija, što stoji u suprotnosti sa proklamovanim ciljevima i vrednostima društva, a teško se može razumeti i u svetlu uloge koju je mlada generacija imala u ratu i socijalističkoj revoluciji. Nasuprot prisilnom sazrevanju ratnih, a donekle i neposredno poratnih generacija, susrećemo se sa prisilno proizvedenom mladošću savremenih generacija. Samo to je dovoljno da izazove našu upitnost, ako ne i krajnju zabrinutost nad stanjem koje traje i koje, kako sada stvari stoje, ima malo izgleda da se u dogledno vreme promeni.

Kao relativno heterogena i u velikoj meri potisnuta socijalna kategorija, opterećena imanentnim problemima pripreme faze za punopravno učešće u socijalnom životu, omladina deo tih protivrečnosti i frustracija prenosi i pokušava da reši kroz razne podkulture i kontrakulturne manifestacije i oblike.

Pojam kulture je, međutim, još složeniji i višeznačniji od pojma omladine, između ostalog i zato što unutar dominantnog kulturnog modela svakog društva raspoznavamo mnoge podkulture i kontrakulturne varijete.

Problem odnosa omladine i kulture ne može biti razmatran izvan konteksta društva i pojedinih njegovih podistema, u našem slučaju sela. A ono što je izvesno već na prvi pogled jeste da je naše selo na ras-kršću. I to poodavno. Put što je vodio do izvorišta narodne kulture skoro niko ne održava, pa je neprivlačan, naročito za mlade, dok je put što vodi u masovnu kvazi-kulturu širok, primamljiv i lako dostupan: popločan je »dijamantskim«, »platinjskim« ili već-kako-se-zovu »hitovima« zvezda »novokomponovane« muzike i snabdeven detaljnim uputstvima iz zabavne literature i sredstava masovnog opštenja. Nije teško pogoditi koji će put mladi seljani odabrati i kojim putem sa oni, tamo gde ih još ima, već poodavno krenuli.

Ono što važi za selo u celini važi i za njegovu kulturu. Kontinuitet kulturnog postojanja sela je doveden u pitanje, ako ne i potpuno prekinut. Seljački kulturni izraz je potisnut, a selo je izgubilo svoj osobeni »beleg«.

Budući da je izgubila svoje socijalno uporište i podsticaj, struktura ruralnog načina mišljenja je doživela ozbiljne promene ili je, premestivši se u grad i pomešavši se sa gradskim obrascima, zadobila nova obeležja i funkcije. Većina kulturnih vrednosti koje danas zapljuskuju selo nisu njegove izvorne vrednosti, niti su autentične vrednosti društva, ako ono hoće da bude socijalističko i samoupravno.

Dezintegracija kulture sela je, prema tome, u neposrednoj vezi sa dezintegracijom seljačkog društva. Na selu danas više ne postoji narodna, već kvazi-narodna ili novokomponovana kultura, kao njen surogat.

Mnoge pojave u današnjoj seoskoj kulturi mogu se svakako objasniti delovanjem nekih širih i opštijih procesa, koji do sela i seljaka dolaze uglavnom iz grada i posredstvom njega. Ali, taj proces je, kao što je odavno primećeno, dvosmeran, budući da se istovremeno pokazuje kao »povarošenje sela« i kao »poseljačenje gradova«.

No, uticaj grada je nesumnjivo intenzivniji i presudniji. Tome su, čini se, najviše doprinela tri momenta: (1) Migracije selo-grad, koje su proizašle iz bitnih strukturalnih promena na nivou globalnog društva; (2) Sistematsko potiskivanje sela i seljaštva u društvu i njihovo svodenje na drugorazredni status, što se takođe može dovesti u vezu sa globalnom orijentacijom u razvoju društva, koja opet ima uporište kako u nekim nasleđenim istorijskim odnosima i tendencijama, tako i u određenoj doktrinarno-ideološkoj orijentaciji i njome inspirisanoj praksi; (3) Prevlast masovne kulture u gradovima i njeno širenje na suburbana i ruralna područja, pretežno putem sredstava masovnog opštenja.

Pošto je usvojilo tehniku, tehnologiju, uređenje prostora, itd., što dolaze iz grada, selo, ili ono što je ostalo od njega, počinje da oponaša i gradske obrase ponašanja i mišljenja, što se može dovesti u neposrednu vezu sa njegovom dezintegracijom, odnosno sa rastakanjem njegove tradicionalne kulture. Pritom se, naravno, mora stalno imati na umu da je teško govoriti o »selu uopšte« ili o »gradu uopšte«, pošto u tom pogledu, naročito u nas, postoje velike unutrašnje razlike.

Samosvest se danas na selu, ako je uopšte još ima, ne postiže u kulturnoj sferi, nego, eventualno, proizvodno-ekonomskoj, pretežno uz prestižnu potrošnju, vezanu za izgradnju i opremanje stambenih zgrada, organizovanje novih oblika slavlja i, što je najneobičnije, uređivanje velelepni i skupocenih posthumanih staništa. Susret novokomponovane kulture što nadire iz urbanih središta i redukovane i stilizovane folk-kulture najupečatljivije se odigrava i pokazuje upravo na tim novim svečanostima.

Sve je to prirodna posledica one politike koja, evo već četrdesetak godina, razvijenost društva meri smanjivanjem udela sela i seljaštva u njemu. Nedovoljno mudro koncipirana i sprovedena industrijalizacija, pretežno stihijna urbanizacija, velikim delom prisilna kolektivizacija i permanentna eksploatacija sela, doprineli su nevidenom »begu sa sela« i potiskivanju sela i seljaštva na margine društvenog života. Kada se tome dodaju i druge pogreške i nedoslednosti u agrarnoj, školskoj i migracionoj politici — dobijaju se svi bitniji elementi za objašnjenje onog nezavidnog položaja sela i seljaštva u našem društvu.

A problemi našeg sela danas se u velikoj meri mogu svesti na probleme omladine, jer se kroz njih prelamaju i druga složena pitanja koja se tiču sela, a time i društva u celini. Pošto je seljački trud obezvređen, pošto je seljakov ugled nizak, pošto je selo biološki ostarilo i demografski opustošeno, pošto seljakova delatnost nije dobila status ravnopravne i društveno korisne profesije, pošto odnos između pojedinih grana poljoprivrede (ratarstva i stočarstva, pre svega) nije uređen kako valja, pošto seljaci praktično nemaju udela u institucionalizovanju, a još manje u neinstitutionalizovanju oblicima političkog odlučivanja i raspodeli društvene moći (postoje »ključevi« za mnoge, ali ne i za seljake), pošto se gradski model i dalje preferira i podstiče — to onda nije čudno što seoske omladine gotovo da i nema više kao neke značajnije socijalne kategorije. Ima, naravno, još mladih ljudi na selu, ali su oni skoro u potpunosti okrenuti gradu, jer, u sadašnjim uslovima, nijednu

svoju vitalnu potrebu (uključujući tu i mogućnost stupanja u brak i zasnivanja porodice) ne mogu zadovoljiti u selu i od poljoprivrede.

A pošto nema seoske omladine, onda nema ni seoske omladinske (pod)kulture. Postoje samo neke čudne i prilično protivrečne mešavine kulturnih elemenata, koje se više iskazuju kroz spoljašnje i sporedne manifestacije (muzika, odevanje i sl.), a koje, usled svog hibridnog i parcijalnog karaktera, ne samo što ne mogu polagati pravo na bilo kakvu autentičnost, nego mogu imati i određeno protivkulturno dejstvo.

Iako seoska omladina danas, po svrimj obrascima ponašanja i vrednostima i aspiracijama, nastoji da se približi gradskoj omladini, ona ipak u tome ne uspeva. Tome najviše doprinose specifičnosti agrarnog načina proizvodnje i seoskog načina života, kao i neke nasledne socio-kulturne pretpostavke i protivrečnosti. Porodica je ovde i dalje osnovni okvir zadovoljavanja životnih potreba mladih, a srodnički i susedski odnosi su i dalje osnovni oblici društvenosti.

Sudar tradicionalnih seoskih i novopridošlih gradskih obrazaca prisutan je u svakom važnijem segmentu rada i života seljana. To se naročito pokazuje u sferi zadovoljenja kulturnih potreba: igranke, vašari, svadbe, odlasci u vojsku, slave i sl. Ali, prihvatanje nekih elemenata masovne kulture, naročito od strane omladine, može ovde da se tumači ne samo kao potreba da se približi gradskim obrascima i blagodetima gradskog načina života, te da se na taj način kompenzira ili ublaži jednoličnost i oskudnost vlastite egzistencije, već, a to je samo druga strana istog, i kao otpor protiv tradicionalne kulture i načina života uopšte, za koji je vežu neka izrazito negativna iskustva i osećanja: zaostalost, izolovanost, marginalnost, čamotinja, bezperspektivnost, deprofesionalizacija, itd.

Kao kulturu užeg segmenta globalnog društva, seljačku kulturu su istraživači češće potcenjivali nego precejivali. Isticalo se da urbana kultura više podstiče promene od ruralne, koja je sklonija očuvanju postojećeg načina života, vrednosti i obrazaca ponašanja i mišljenja; da gradska kultura pruža pogodnije uslove za svestraniji, puniji i slobodniji razvitak ličnosti, dok se seoski čovek guši pod okriljem i nadzorom zajednice, srodničke pre svega; da je gradska kultura otvorenija i da omogućava veću udobnost u svakodnevnom životu (stanovanje, odevanje, ishrana, komuniciranje), dok seoska tavori skućena na ograničenom prostoru i izolovana od spoljnih uticaja, pa je okrenuta sebi i usmenom predanju i sl. Međutim, da bi se ovakve i slične pretpostavke, koje u sebi sadrže nesumnjivo i veliki deo istine, valjano naučno proverile, bilo bi neophodno da se u konkretnim sociološkim istraživanjima tih problema vodi računa o sledećim relevantnim okolnostima:

— da su između sela i grada, onakvih kakvi su se istorijski formirali u okviru klasnih društvenih odnosa, postojale značajne razlike u načinu proizvodnje, organizaciji prostora, klasno-slojnoj strukturi, ulozi primarnih grupa, običajima i verovanjima, obrascima ponašanja i mišljenja, mentalitetu i sl., što je reprodukovalo stalne protivrečnosti i sukobe, određivalo položaj ovih podsistema u okviru globalnog društva i uticalo na vrstu i karakter promena koje su bile svojstvene svakome od njih;

— da je tradicionalna kultura sela izrasla iz specifičnog načina proizvodnje i da ona tvori osobeni način života, po kome se ovaj segment društva uvek izdvajao od ostalog i lako prepoznavao kao samosvojni »beleg« tog podsistema globalnog društva, te da je stoga teško uporediva sa drugim i drugačijim (pod)kulturama, mada se svaka od njih oblikovala u specifičnim procesima među delovanja i pod uniformnim dejstvom nekih opštih i zajedničkih pretpostavki, ali tako da su svi ovi oblici uticaja za svaku epohu, svako društvo i pojedine njegove segmente — specifični i nedovoljno konkretno sociološki istraženi, između ostalog i zbog robovanja određenim teorijskim shemama;

— da ta kultura ni prostorno, ni vremenski, ni klasno nije jedinstvena, te da, uprkos izvesnim osnovnim zajedničkim pretpostavkama i opštim karakteristikama, postoje značajne regionalne i slojne razlike, kao i razlike po osnovu preovlađujućeg načina proizvodnje i života (npr. seljačko-ratarski, pastirsko-stočarski), a traganje za tim osobenostima i razlikama je barem podjednako zanimljivo i potrebno kao i prikazivanje nekih njihovih zajedničkih odlika;

— da je ova kultura stvarana dugo, strpljivo i oprezno, kroz lagane procese zrenja, taloženja i postepenog menjanja, u čemu je učestvovao, uslovno govoreći, bezimni »narod«, oblikujući je prema svojim potrebama — te da je ona, kao nigde drugde, izraz htenja i mogućnosti upravo tog i takvog »naroda«;

— da se kod svake kulture sela može opaziti tendencija da se ona prikaže kao celovita, organska i slabo izdiferencirana — kakav je i agrarni način proizvodnje, vezan za zemlju i zavisan od prirodnog ciklusa godine — ali da to ne bi smelo zavarati nijednog ozbiljnog istraživača, tj. onog koji ne ostaje na površinskom sloju neke društvene pojave, već traga za njenim dubljim i skrivenijim obeležjima i uzrocima;

— da je u predindustrijskim i poluindustrijskim društvima — tamo gde seljaštvo čini njihovu apsolutnu većinu — ova kultura bila bitno svojstvo, ako ne i određujući činilac tih društava i civilizacija;

— da su ova kultura i način života, istina, bili pretežno statični i tradicionalno orijentisani, ali više prisilom nametnutog »idiotizma seoskog načina života«, nego po sopstvenom izboru;

— da su predstave o toj kulturi stvarali i širili uglavnom gradski ljudi, pa su one nužno obojene mnogim predrasudama i stereotipima, te njena »statičnost«, »pasivnost« i »konzervativnost« mogu biti pristrasno tumačene i pogrešno objašnjavane;

— da, uz sav oprez prema romantičarskoj idealizaciji sela i seljaštva, moramo priznati da je u ovoj kulturi, uporedo sa tradicionalno obojenim i jednoobrazno uređenim elementima, stvoreno dosta autentičnih materijalnih i duhovnih tekovina i pozitivnih vrednosno-moralnih standarda, koji se moraju uvažavati, ali koje bi valjalo dalje razvijati ukoliko se želi dobro utemeljen, kontinuiran i pravilno usmeren razvoj sela i agrara, pa time i društva u celini;

— da se ova kultura menjala i oblikovala kako pod uticajem unutrašnjih tako i spoljašnjih činilaca, čuvajući često u sebi, baš zbog

arhaičnosti i sporosti u menjanju, uspomenu na ranije kulturne tekovine i sažimajući u osobenu celinu »preradene« elemente više različitih i ne uvek nužno uzastopnih epoha;

— da se danas tradicionalna kultura sela svugde ubrzano topi i rastače, gubeći nepovratno svoj prvobitni izvorni i celoviti oblik, ali da pojedini njeni elementi, spajajući se i kombinujući se sa drugim i drukčijim kulturnim elementima i okvirima, nadživljavaju tu celinu i tvore nove, našem vremenu svojstvene i sasvim osobene mešavine, koje se mogu shvatiti kao »prelazna« stanja, ali i kao relativno trajni oblici;

— da je i naše selo u posleratnom periodu, brže ili sporije, burnije ili manje burno, bolnije ili manje bolno (zavisno od prethodne razvijenosti i specifičnih regionalnih i kulturno-etničkih uslova) bilo zahvaćeno opštijim procesima industrijalizacije, urbanizacije, deagrarizacije i depopulacije, gubeći ubrzano svoja tradicionalna obeležja (načeta već u prethodnom prodorom kapitalističkog načina proizvodnje) i postepeno se modernizujući, što se veoma oštro prelomalo kroz sudbinu i svest pojedina, grupa, slojeva, pa i čitavog društva;

— da je ta transformacija tekla neravnomerno, ponekad više stihijno nego organizovano, da je ona pre, dublje i trajnije prihvatana u proizvodno-ekonomskoj ili političko-organizacionoj sferi, barem na tehničko-tehnološkom i formalno-pravnom nivou, a da je u kulturno-vrednosnoj išla znatno sporije, prihvatana površnije i sa većim lomovima i složenijim spojevima starog i novog, s tim da se ovo razdvajanje pojedinih »sfera« mora shvatiti krajnje uslovno, tako da se i kulturne promene, jednako kao i druge, mogu shvatiti samo u kontekstu širih promena i u međusobnom dejstvu i prožimanju, mada one, naravno, imaju i svoju specifičnost koja se nikada ne sme zanemariti;

— da postojeća teorijsko-metodološka aparatura i empirijska istraživanja, koja su, uz to, ne retko međusobno u manje ili više izraženom raskoraku, nisu u dovoljnoj meri i na adekvatan način pratila te promene, tako da nisu u stanju da u potpunosti obuhvate i teorijski relevantno razjasne svu složenost i protivrečnost ovih neobično dinamičnih i zanimljivih procesa, a da je sociološko promišljanje uzroka, pravaca i posledica tih promena moguće jedino sa stanovišta, i u okviru, jedne šire, produbljenije i celovitije teorijske zamisli o društvu, koju mi danas praktično još nemamo u nekom razvijenijem obliku;

— da postoji dugotrajni i jasno izrazeni nesklad između rezultata naučnog istraživanja sela i praktičnog društvenog usmeravanja njegovog razvoja, tako da su to, ne retko, dva paralelna i odvojena procesa, što samo uvećava i produbljuje ionako velike poteškoće s kojima se danas susreću selo i seljak u svim sferama, kulturnoj posebno;

— da ni selo ni grad ne mogu biti sinonimi za autentičnu ljudsku zajednicu, te da stoga neka nova, humanistički zadojena i socijalistički orijentisana kultura, koja bi htela da bude stvaralačka i emancipatorska, mora biti transruralna i transurbana.

Polazeći od gornjih pretpostavki, a bez ambicije da se ova pojava celovito obuhvati i objasni, mogio bi se reći da se »kulturni život« mladih na našem selu (ma koliko taj pojam bio uopšten) odvija uglavnom kroz nekoliko osnovnih i tipičnih oblika aktivnosti, koje istovremeno slede jednu grubu podelu jugoslovenskih sela prema njihovim najvažnijim socio-ekonomskim i regionalno-teritorijalnim obeležjima:

1) Kroz rad amaterskih kulturno-umetničkih društava koja neguju narodno stvaralaštvo ili okupljaju pojedince koji i sami stvaraju, najčešće u »narodnom duhu«. Za ovaj oblik karakteristično je da uglavnom zavisi od entuzijazma pojedinaca i užih grupa (najčešće to nisu čisti poljoprivrednici) i da, ako dobije širu podršku sela i preraste u tradiciju, postiže zapažene uspehe, doprinoseći mnogo i opštoj (re)vitalizaciji sela u celini. Iako ovde nema nekih čvrstih pravila, reklo bi se da bolje uslove za ovaj rad i veće izgleda na uspeh imaju ekonomski jača sela, zatim sela koja su bliža gradskim centrima, kao i sela u kojima je veliki udeo onih koji, iako rađe u gradu, ostaju rezidencijalno vezani za selo — bilo stalno ili povremeno. Uz aktivno jezgro amatera-entuzijasta i široku podršku ostalih, ovde praktično svako ima mogućnosti da, prema svojim sposobnostima i sklonostima, zadovolji i razvija svoje kulturne potrebe, a to veoma plodotvorno deluje ne samo na očuvanje i negovanje raznih oblika narodne kulture, nego i na traganje za autentičnim kulturnim izrazom. Organizovana društvena podrška, iskazana i kroz delatnost sredstava masovnog opštenja, može znatno doprineti oživljavanju i širenju ovakvog oblika kulturne aktivnosti, mada je on, u celini gledano, sada više izuzetak nego pravilo.

2) Kroz upražnjavanje tradicionalnih seoskih običaja, vezanih za pojedine značajne događaje i datume u životu seoske zajednice ili pojedina i društvenih grupa (vašari, svadbe, odlazak u vojsku, verski praznici), koji su, pod naletom industrijalizacije i urbanizacije, izgubili svoja ranija obeležja i značaj, a sve više poprimaju formalno-ritualni ili prestižno-potrošački karakter. Za njih je karakterističan upravo taj duh potrošnje, kao i povremenost i pretežna pasivnost. Stojeći pod prilično snažnim uticajem gradske masovne kulture, ali kulture prilagodene selu i njegovoj osobenoj tradiciji, oni su i jedan od kanala održanja komunikacije sa odseljenim srodnicima i prijateljima, kao i onima na privremenom radu u inostranstvu. Reklo bi se da je ovaj oblik zadovoljavanja kulturnih potreba rašireniji u selima koja, iako ponešto zaostala u razvoju, ipak nisu izgubila svoju ekonomsku snagu i životvornost, koja su nešto udaljenija od gradskih centara ali sa relativno povoljnim uslovima za poljoprivrednu proizvodnju, u kojima je uopšte poljoprivreda (mešovito ekstenzivno-intenzivnog tipa) glavno zanimanje većine stanovnika, i u kojima je barem jedan deo mladih ostao na selu. Znatno redukovani i pasivizirani, kulturni život u ovakvom tipu sela gubi svoja autentična obeležja i izvorne funkcije, vezujući se samo formalno za neke tradicionalne običaje i manifestacije, koje su i same izgubile svoju životnu podlogu i dublji smisao. U stvari, celokupni javni društveno-kulturni život najvećeg dela stanovnika ovog tipa sela, uključujući tu i mlade, vezan je za neke klasične seoske institucije — kafana, škola, crkva i, eventualno, dom kulture — koje, i same tradicionalno usmerene, samo doprinose učvršćivanju jednog takvog pasivnog, redukovanog i neautentičnog kulturnog modela.

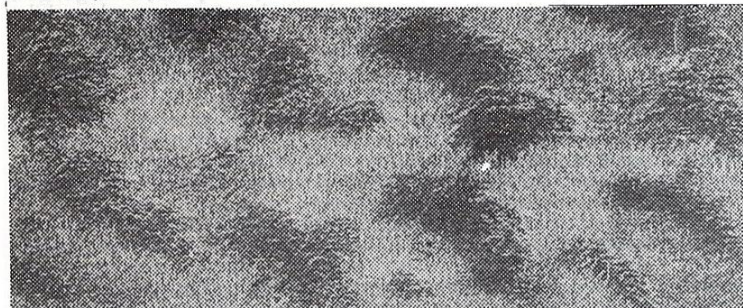
3) Kroz potpuno reducirane tradicionalne seoske običaje, koji nisu pretrpeli neki značajniji uticaj masovno-potrošačke kulture, a koji se praktikuju više reda radi nego iz stvarne potrebe, budući da većinu stanovnika sela sačinjavaju staračka domaćinstva. Ovde je poljoprivreda, uglavnom ekstenzivna, isključivo zanimanje seljana (izuzetak je možda i poneki penzioner ili sezonski radnik), a kontakt sa spoljnim svetom je ograničen. Izolovanost, tavorenje i beznađežnost su glavna obeležja ovog tipa sela i njegovih stanovnika. Mladih ovde gotovo da i nema (ako ih i ima, oni su tu samo privremeno — dok ne dobiju priliku da odu), tako da se o nekom »kulturnom životu« tu ne može ni govoriti. Ovde obično nema ni škole, ni prodavnice, ni bilo koje druge društvene institucije ili organizacije, koje bi se brinule o ovim ljudima, već su oni uglavnom prepušteni sami sebi. Oni retki i ograničeni kontakti sa »civilizacijom« ostvaruju se najčešće slušanjem radio-emisija (vesti, narodna muzika), ređe gledanjem televizije, a skoro nikako čitanjem štampe — ili, pak, preko proredenih poseta odseljenih srodnika, o godišnjim odmorima i sl. Odliv stanovništva iz ovog tipa sela bio je izuzetno veliki u posleratnom periodu, bilo u niža, za život pogodnija i gradu bliža, naselja ili u inostranstvo. Uglavnom, niko ne misli da bi se ovde vratilo, već svi kao da čekaju da takva sela »prirodno« odumru. Na nekakvu (re)vitalizaciju je tu teško i pomišljati, čak kada bismo radili i mnogo racionalnije i organizovanije nego što smo to do sada činili, tako da su ova sela praktično izgubljena i osuđena na propast.

dečak od stakla

ivana gavarić

OBIČAN LETNJI DAN

Gospodin stari vezuje mornarski čvor
na trgu tom
posmatra sa balkona:
gospodin vezuje čvor čitavog dana.
U sobi niemo između vrata i stolica
na kome dečak od stakla sedi i peva
vazduh zavodi lutke.
Trebalo je da dode. Možda je već i zvonio on zvonio on je zvonio.
Dolazio je da joj pokaže vrt.
Stakleni dečak oblači svoju košulju
i slučajno se namršti koračajući prema njenoj kuhinji:
jer frižider je prazan odavno.
Stari gospodin vezuje mornarski čvor
na trgu tom
gleda ga sa balkona:
gospodin vezuje čvor čitavog dana.
Na balkonu je toplo.
Dečak od stakla pomera svoje: o tako umorno telo
do kupaoonice iac.
Na balkonu je svetlo.
Pomera korake koso: diše duboko u stranu diše duboko diše.
Na balkonu se igra običan letnji dan.
Bez gospodina starog trg je potpuno stran.
Možda je on i bio. Navraćao na kratko.
Dolazio je da joj dotakne nos.

CAR JE OTIŠAO

milena jeftić ničeva kostić

Car je otišao
vijugavim drumom uz reku
nečije stare cipele igraju valcer
bezobrazno se smeju
i žvaću čokoladu
presvlačeći se u belo ruho
sredovečne devojke raspuštenice pale sveće
kada se ugase polažu ih u kutije i čuvaju
u ladicama
pored velikih kreveta
za dvoje
otvarajući mesingana ogledala
kojima već odavno ne veruju
one se svlače
očekujući božićne poklone
skidaju perje sa tavanice
miluju majke
Car je otišao

4) Kroz potpuno odsustvo bilo kakvog života, pa i kulturnog, u sasvim ispražnjenim, već odavno mrtvim selima u kojima, poput korova na razrušenom ognjištu, još dotrajava neki starac ili starica, više iz inata ili durašnosti svoje gorske prirode nego iz neke svesne namere. Ova sela su rečiti i tužni spomenici naše skorašnje nepromišljenosti i opomena za budućnost — naročito s obzirom na činjenicu da se i treći tip sela, ukoliko se uskoro nešto bitnije ne izmeni u agrarnoj i ukupnoj politici, ubrzano približava ovom stanju.

Iz svega što je do sada rečeno, a što prevashodno treba shvatiti kao teorijsko-hipotetički okvir i putokaz za dalja konkretna sociološka istraživanja, jasno proizilazi zaključak da se o nekim elementima seoske omladinske (pod)kulture, shvaćene vrlo uslovno, može eventualno govoriti samo imajući u vidu prva dva tipa sela, pa i ovde uz barem tri važna ograničenja: prvo, s obzirom na presudan uticaj masovne gradske kulture sa univerzalističkim pretenzijama i homogenizujućim dejstvom, a koja i sama jedva da zaslužuje da nosi epitet »kulturnog«, ne toliko zbog nekih vrednosnih razloga, koliko zbog svojih oskudnih sadržajnih karakteristika; drugo, zbog malobrojnosti seoske omladine, naročito ukoliko za jedno od presudnih njenih obeležja uzmemo poljoprivredu kao osnovnu delatnost; i, treće, što je seoska omladinska (pod)kultura do te mere utopljena u seosku kulturu, shvaćenu kao svojevrstnu mešavinu raznorodnih kulturnih elemenata, da teško zaslužuje da se izdvoji kao njen poseban pod-oblik, čak i sa stanovišta i za potrebe jednog apstraktnog teorijskog modela.

TO JE ŽIVOT

ON

bestidno piški iza velikog stabla
žvače bombone
kiša će razneti tragove njegove mokraće
uskoro

kreće se ulicom sa raskopčanom košuljom
odpozadi

nosi ogledala i kadkad teško diše
njegovi prsti savijaju se oko kvake kao bolesne zmijske
njegove oči odaju jeftine greške proletnjih večeri
po ladicama pacovi igraju tango
veselo

ON

pljuje u kecelju svoje pastorke iz mladih dana
ide na zadnje mokrenje
leže u krevet bez pižame i gasi lampe
dozivajući svoju suprugu upravlja pogled prema prozoru
odakle se

kada su noći vedre
nazire staro groblje
slučajno
dozivajući svoju suprugu on spava nag
i prevrće se umoran od mokrenja
ujutru pije čaj i biva nervozan
kreće u grad

ON

bestidno piški iza velikog drveta
žvače bombone
uporno... žvače...
i ne vraća se kući sve do nule
ON

GOSPODO VAŠE OSTRVO SNEVA RUŽAN SAN

Gospodo

pišem ovo s namerom da vas upozorim na svoju veliku ljubav prema
malom pajacu / onom sa freske u crkvi koju ste vi sagradili
tu pored mora

Gospodo draga

vaše ostrvo truli / pretvara se u lavež u cvokotanje dece u sirotinjske
prste u siromašan razgovor posle ručka
vaše ostrvo sneva jedan poznati san

vaše ostrvo sneva veoma ružan san

Na ulazu u grad dižu se male mrlje prastare bajke / muzike nema
sem one koju donosi kiša a kiša ovde retko kaplje čini mi se

Vaše ostrvo sneva strašno dugačak san

Gospodo

pišem vam ovo s namerom da vas poljubim svojom velikom tajnom
prema crnom pajacu / onome ogromnih očiju koji budno posmatra
vaš neprekidni san

vaš neprirodni san

Gospodo

on je sam

jedini

crveni zvuk koji zašumi iznad obala jednom u godini i izgubi se

U crkvu niste svračali

mnoge godine živeli ste za nemoštu

ostareli ste gospodo

pajac je ostao mlad

Pišem vam ovo s namerom da vas obavestim da ću sutra u podne

otići nekud daleko / napustiću vas i ukrašću vam fresku

Vaše ostrvo sneva nešto veoma tužno

osvrnite se malo

zapitajte se krišom da li je

pored vašeg tela

postojao još koji deo vas